

Stora Landsvägen, en vandring i August Strindbergs liv och drama

Anita Persson

August Strindbergs sista drama "Stora Landsvägen" – försoningsdramat – kom till förläggaren Albert Bonnier 25 augusti och utkom hösten 1909. Tre upplagor hann komma ut före årets slut. I detta vackra läsdrama gör författaren en återblick och tar avsked av livet i en inre dialog.

Att vandra på "Stora Landsvägen" är också att vandra Strindbergs färd 19 maj 1912 från hans sista bostad Drottninggatan 85 – nu Strindbergsmuseet – Norrtullsgatan ut till den av honom själv utsedda gravplatsen på Norra Kyrkogården, "icke i de rikas kvarter på fåfångans marknad".

Enligt författarens egna önskemål gjordes denna färd på morgonen klockan 8.00 för att inte nyfikna människor skulle samlas.

Tiotusentals åskådare kantade dock kistans väg, som också dokumenterades av SF-journalen.

Vår vandring blir enligt författaren "ett vandring drama med sju stationer".

Första stationen i författarens ateljé

De små snäckorna, inhandlade i Birgerjarlspassagen vid morgonpromenaderna, som finns på bordet i författarens ateljé – bibliotek – på sex trappor i Blå Tornet, har möjligen givit Strindberg idén till de sju stationerna. Det lilla djuret, som bor i snäckan, har att under sitt liv passera genom sju rum – håligheter – inom skalet.

Från balkongen i sitt bibliotek har han blickat nordost nedför Tegnérgatan, där husens kupoler och

torn i fantasin fört honom tillbaka till livet i Schweiz och Österrike.

I det första sceneriet "På alperna" säger jägarn

"...om blott jag kunde åskådare
förbli och sitta i salongen, men jag
vill upp på scen, agera, spela med;
och strax jag tar en roll, blir borta,
och glömmer vem jag är...".

En kort sammanfattning av en åldrig författares eget liv. En författare utan gränser för nyfikenhet och vetande. En renässansmänniska. Det kan man snabbt avläsa i biblioteket med böcker inom samtliga vetenskaper och områden. Detta är en läsares bibliotek, alltså ingen samlares. De spontant tillskrivna kommentarerna i böckerna får besökaren att önska att det vore bibliotek istället för museum, där nu endast välmotiverade undantag görs för personligt läsande. Några exempel på utbrott kan beskådas i museets utställning bredvid Strindbergs bostad på fyra trappor. Här uppe på sex trappor fanns varken elektricitet eller centralvärme. Den gröna enfärgade tapeten, bård med skärgårdsmotiv och gardinar-rangemang är av författaren nogga valt.

"Utan böcker, tidningar och umgänge blev han tom" skriver Strindberg i "Tjänstekvinnans son", "ty hjärnan producerar mycket litet, kanske intet, och för att kombinera måste den ha material utifrån".

Knut Lundmark
Sthm dec. 1936

Stora Landsvägen.

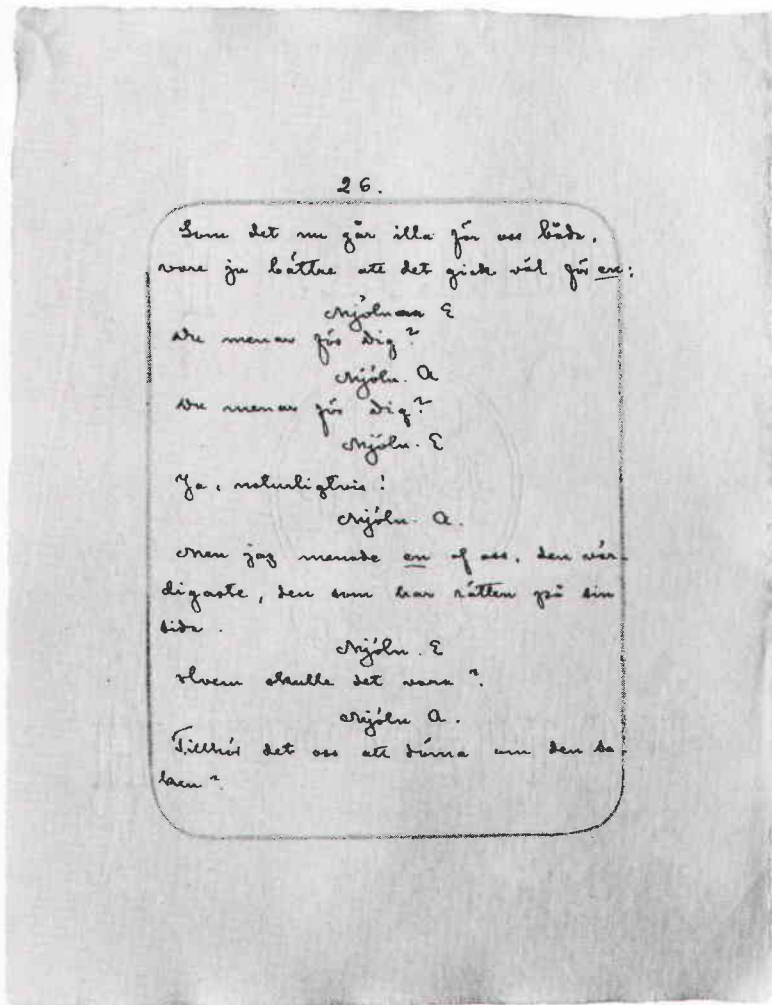
ett
Vandringedrama
med
Sju Stationer.
X

Stora Landsvä-
gens titelblad
utformat av förfat-
taren med ett
påklustrat bok-
märke.

Strindberg i sitt arbetsrum i Blå tornet. Foto Carl Sandels jr 1911. Nordiska museets arkiv.

August Strindberg skrev på Lessebos handgjorda Bikupepapper. Han numrerade arken i förväg och försåg dem med en färgad ram i gult, orange eller grönt.

Det är alltså inte en passiv ensam författare vi möter i detta torn. Utan en aktiv, regelbundet arbetande medborgare med ett noga utvalt umgänge.

Andra stationen i hörnet av Tegnér-gatan

Så står vi nere på "Landsvägen" i hörnet av Tegnér-gatan. I Tegnérlunden blickar Carl Eldhs staty av titanen. Hjalmar Branting motionerade redan 1912 om detta monument, men inte förrän i början av 40-talet kom det hit.

Drottninggatan löper som en röd tråd genom Strindbergs liv och litteratur. Som barn gick han den från hemmet på Norrtullsgatan till Klara skola. Han gick den för att hälsa på fadern på Riddarholmen och för att konfirmeras i Adolf Fredriks kyrka.

Som ung ser han sin första hustru, Siri von Essen, här, besöker Nordiska Museet, Drottninggatan 79, och handlar hos antikvariatet Björck & Börjesson, Drottninggatan 62. Dess chef, Karl Börjesson, blev sedermera hans förläggare av många "heta" böcker. När Strindberg i juli 1908 flyttade till sin sista bostad, kom han från en pampig våning på Karla-plan till ett modernt nybyggt jugendhus med centralvärme, dusch, elektricitet och hiss. Hissen använde han dock inte.

När man står nere på gatan och blickar upp mot detta vackra hus, hamnar blicken ofrivilligt på balkongen mot Tegnér-gatan på fjärde våningen, där den sjuke författaren mottog folkets hyllning på sin sista födelsedag 22 januari 1912. "Folkets antipris", vars givare endast haft möjlighet att lämna en 5-, 10- eller 25-öring, uppgick till ca 45 000 kronor.

Arbetare och studenter samlades i ett fackeltåg med bl a vännen Hjalmar Branting i täten. Strindberg i sin ståtliga rock och höga hatt med yngsta dottern Anne-Marie vid handen kastar ned rosor över de skallande. En lycklig stund!

Tredje stationen vid Observatorielunden

I Observatorielunden låg kvarnar i Augusts barndom. I "Stora Landsvägen" förekommer två väderkvarnar, Adam och Eva, i sceneriet "Vid väderkvarnarna". Låt oss i trädens skugga lyssna till mjölnarnas argumentering i konkurrenssamhället:

"MJÖLNAREN A

Nå, granne, i dag är vi jämnspelta,
efter ingen vind alls blåser;
men eljes tänker jag få din kvarn flyttad,
emedan du gör mig skada i mitt yrke.

MJÖLNAREN E

Du menar att jag tar östanvinden
från dig, men alldenstund du tar
västan från mig, så kan det just
kvitta.

MJÖLNAREN A

Men min kvarn stod först på platsen,
och din blev byggd på elakhet.
Som det nu går illa för oss
båda, vore ju bättre att det gick
väl för en.

Kvarnen Spelbomskan på Observatoriekullen. Kopia efter oljemålning av J C Berger 1846. Tillhör SSM.

Området kring Drottninggatan och Norrtullsgatan. Utsnitt ur panorama av H. Neuhaus, 1870-talets början.

MJÖLNAREN E
Du menar för dig?

MJÖLNAREN A
Du menar för dig?

MJÖLNAREN E
Ja, naturligtvis!

MJÖLNAREN A
Men jag menade en av oss, den
värdigaste, den som har rätten på
sin sida.

MJÖLNAREN E
Vem skulle det vara?

MJÖLNAREN A
Tillhör det oss att döma om den
saken?"

Fjärde stationen mellan Norrtullsgatan 12 och 14

Drottninggatan övergår i Norrtullsgatan. Förbi Anna och Hjalmar Brantings hem, Norrtullsgatan 3. Vännerna, som fick stå ut med mycket. Augusts bryddhet och blyghet inför Anna, som undrande recenserade flera av hans pjäser. Ungdomsvännen Hjalmar med de politiska diskussionerna och vid denna tid, 1909, tillhörande Beethovengubbarna, som samlades i Blå Tornet för att äta och dricka och lyssna på Beethoven.

”I Eseldorf”, i staden full med ”elakhet, avund, hat och lögn”, säger skolmästarn:

”Jag är den enda kloka karl i byn, och därför måste jag ställa mig fånig, annars skulle de sätta in mig! Jag är akademiskt bildad, jag har skrivit en tragedi i fem akter på vers kallad 'Potamogeton'; den är så förbannat dum, att jag borde ha fått stipendiet, men bysmeden överflyglade mig och inlämnade ett äreminne över Landets Förstörare, och därmed blev jag förbigången. Jag är nämligen en förbigången! Herrarna tycker nog att jag är subjektiv därför att jag talar om mig själv, men detta har två orsaker, för det första måste jag presentera mig, för det andra tycker herrarna inte om att jag talar om dem! – Nu kommer bysmeden, då maskerar jag mig, annars kan han tro att jag är klok, och då spärrar han in mig.”

Besvikelsens författare i ständig kamp mot överhet stannar vid Norrtullsgatan 12 och 14, Hamburgerbryggeriets nu ombyggda lokaler respektive Norrtulls sjukhus.

Från 1856 till i början av 70-talet bodde familjen i olika malmgårdar, utanför den egentliga stadsbebyggelsen, som slutade vid Odenplan. I ”Tjänstekvinnans son” skriver Strindberg:

”Faderns kontemplativa lynne, skygghet för menskorna efter nederlagen, opinionens på honom hvilande dom öfver hans i början olagliga förbindelse med modern, hade kommit honom att draga sig tillbaka till Norrtullsgatan. Der hade han hyrt en malmgård med stor trädgård, vidsträckt egor med kobete, stall, ladugård och orangeri. Han hade alltid älskat landet och jordens odling. En gång förr hade han hyrt en egendom utanför staden, men kunde icke sköta den. Nu skulle han ha trädgård, kanske både för egen skull och barnens, hvilka fingo en uppfostran, som erinrade något om Émiles. Mellan långa plank låg huset isolerad från grannar. Norrtullsgatan var en trädplaterad aveny, som ännu icke hade stenlagda trottoarer och var föga bebyggd. Bönder och mjölkbud beforo mest gatan, då de skulle in och ut från Hötorget. Likvagnarne som släpade ut till Nya Kyrkogården, slädpartier till Brunnsviken, ungherrar, som åkte till Norrbacka eller Stallmästargården, voro dernäst de mest synliga trafikanterna.”

1907 är Strindberg på promenad med sin teaterdirektör från Intima Teatern, August Falck. De passerar hans barndomshem. Möblerna står utställda på gatan för att huset har brunnit. Ur askan växer inom

Norrtullsgatan 1-3 år 1901. Foto SSM.

författaren dramat "Brända Tomten" med dess svarta humor.

"På ålderdomen när ögat blir seende, upptäcker man att alla krumelurerna bilda ett mönster, ett namnchiffer, ett ornament, en hieroglyf, som man nu först kan tyda: det är livet! Världsväverskan har vävt det."

Malmgården, Norrtullsgatan 14, var rymlig med sex rum och kök. Hushållet bestod av elva personer: föräldrarna, August, tre bröder och tre systrar. Familjen höll sig med två pigor. Stall, ladugård, orangeri och trädgård med äppelträd, bärbuskar, syrener och jasminer hörde till.

1875 skulle August besöka sin blivande hustru Siri, då gift med löjtnant Wrangel. Det visade sig att makarna Wrangel bodde i Norrtullsgatan 12. Författaren skriver i "En dåres försvarstal":

”Vilket öde! Det var mitt gamla föräldrahem, där jag levat i min ungdoms värsta år, där jag genomgått pubertetens och den första nattvardsgångens själsstrider, där jag sett min mor dö och en styvmor komma i stället! Jag kände mig obehaglig till mods och var

nära att vända om, fick lust att fly av fruktan att se mina ynglinga-års alla sorger stå upp för mina ögon.”

Vi följer japanens ord till jägarn i fjärde sceneriet

”Vi råkas i lövsalen till världshuset... om en stund.”

Norrtullsgatan. Oljemålning av Aron Gerle 1907. Tillhör SSM.

Norrtull och Stallmästargården. Foto C J Malmberg 1860. SSM.

Femte stationen vid Stallmästargården

Ynglingen var under en tid återkommande gäst på Stallmästargården. Han beundrade en av världshusets servitriser. Hon besvarade hans känslor och gav honom "alla favörer utom den sista".

I novellen "Dygdens lön" i "Giftas" avätes en supé med 18 assietter och småvarmt. Den unge oerfarne teologen Theodor tar en snaps

"Och det värmdde så gott, och det föll en tunn varm slöja över hans ögon, och matlusten kom som ett vilddjur i hans inälvor. Och den

färska laxen med sin halvankomna smak och dillen med sin dövan- de narkotiska; och rädisorna rev- o i strupen och begärde öl, och de små biffstekarna med portugisisk söt lök som luktade som en dan- sande varm flicka, och hummer- aladåben med dofter från havs- stranden, och de färska pressgur- korna med giftig ärgsmak som knastrade så skönt mellan tänder- na; och så kyckligen uppstoppad med persilja som erinrade om trädgårdsmästare..."

August Strindberg i Blå tornet. Foto Herman Andersson 1908. Strindbergsmuseet.

Humoristen och språkbehandlaren Strindberg! Det är en text med livsglädje, som också finns i författarens beskrivningar av barndomens kälk- och skridskoåkning utåt Brunnsviken och Haga. Här erövrades grundkunskaperna om naturen och dess under, som följer författaren både praktiskt och teoretiskt genom livet, exempelvis som i "Tjänstekvinnans son":

"Hagaparkens skogar och snår genomsöktes, i ruinerna nedsteg man på unga träner och fångade läderlappar, harsyrans och bergsöktans ätbara egenskaper upptäcktes, fågelbon plundrades. Snart uppfans krutet också, sedan pilbågen var aflagd, och hemma i backarne sköts snart kramsfågel. Med allt detta följde snart en viss förvildning. Skolan blef allt vidrigare och stadsgatorna ohyggliga."

Humor men också allvar inför livet finns i det femte sceneriet "I parken utanför krematoriet", där jägarn åter möter japanen med namnet Hiroshima, efter hans födelsestad. En märklig framtidsvision, 36 år före atombomben, där japanen längtar att få dö i lågor.

Sjätte stationen vid Hagaparkens port

"Vid sista grinden" och så in i "Mörka skogen". Porten till Hagaparken men också porten in till kyrkogården. Jägarn, författaren, lämnar oss sitt budskap:

”Ja! – Ensam! – Det är slutet, när man behålla vill sitt liv och icke gå på byteshandel och schackra fram sig till en ställning – ej låta stjäla sig, ej låta kuva sig...”

Så är ”Stora Landsvägen” en vandring genom livet med försoningens budskap. Där ställs de existensiella frågorna. Där finns ingen tveksamhet om livets möjligheter trots frestarens knep. ”Stora Landsvägen” är en livslärobok.

Haga södra grindar. Foto Oscar Heimer 1910. SSM.

Sjunde stationen vid graven

Det svarta träkorset på graven är snidat av Strindbergs vän Christian Eriksson med inskriften O crux, ave spes unica (O kors, var hälsat, vårt enda hopp). Graven ligger vid en tudelad björk, vars två stammar bildar ett vackert sceneri. Vi sätter oss nu på den låga bänken intill björken för att helt följa August Strindbergs anvisningar till slutscenen i "Stora Landsvägen":

"Musiken i Mörka skogen är Chopin Nocturne 13, op. 48, 1 och denna spelas piano ända till styckets slut (på avstånd)."

"KVINNAN

Och nu är du död?

JÄGARN

Ja, borgerligt död, men icke andligt! Jag kämpar, därför lever jag! Jag är icke; blott vad jag gjort, det är! Gott och ont! Det onda har jag bekant och lidit för, sökt göra gott med gott!"

Inspiration och kunskap från förutom August Strindberg, Carl Olov Sommar, Gunnar Ollén och Martin Lamm.

Strindbergs begravningståg på väg ut mot Norra kyrkogården 19 maj 1912. Foto ur SF:s journalfilm.